

स्वातंत्र्य सैनिकांना निवृत्ती वेतन व इतर सुविधा, हुतात्मा स्मारकाची उभारणी, परिरक्षण व निगा इ.बाबत वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेल्या आदेशांचे एकत्रिकरण करून सर्व समावेशक आदेश निर्गमित करणे..

महाराष्ट्र शासन,
सामान्य प्रशासन विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक : पीओएस-२०००/२१५/प्र.क्र. ३५/स्वासैक-१,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : २३ मे, २०००.

- वाचा : १) सा.प्र.वि., पत्र क्र. पीओएस-१०६५/एल, दि. १८ ऑक्टोबर, १९६५,
२) सा.प्र.वि., शा.नि.क्र. पीओएस-१०६६/एल, दि. १२ ऑगस्ट, १९६६,
३) सा.प्र.वि., पत्र क्र. एसपीटी-१०६८/एल, दि. २६ नोव्हेंबर, १९६८,
४) सा.प्र.वि., शा.नि.क्र. पीओएस-१२७०/एल-१, दि. १० ऑगस्ट, १९७०,
५) सा.प्र.वि., शा.नि.क्र. पीओएस-१०६६/एल-१, दि. २ सप्टेंबर १९७०,
६) सा.प्र.वि., शा.नि.क्र. मांक एसपीटी-१०७४/एल-१, दि. ३ डिसेंबर १९७४,
७) सा.प्र.वि., शा.नि.क्र. पीओएस-१२७५/१०३५८/२८४/स्पेशलसेल/१/एफएफ, दि. ३० जुलै, १९७५,
८) शा.नि.क्र. मांक एसपीटी-१०७६/एससी-१/एफएफएस, दि. २६ जुलै, १९७६,
९) शा.नि.क्र. एचएमटी-१०८१/एससी-१/एफएफएस, दि. ७ ऑगस्ट, १९८१,
१०) शा.नि.क्र. पीओएस-१०८२/विक-१/स्वासै, दि. १६ फेब्रुवारी, १९८३,
११) शा.नि.क्र. पीओएस-१०८२/विक-१-स्वासै, दि. ६ सप्टेंबर १९८२,
१२) शा.नि.क्र. पीओएस-१२८३/विक-१/स्वासै, दि. २२ नोव्हेंबर, १९८३,
१३) शा.नि.क्र. पीओएस-१२८३/भूस्वासै/विक-१/स्वासै, दि. ३ डिसेंबर १९८३,
१४) शा.नि.क्र. पीओएस/१०८३/२३३४/विक-१/स्वासै, दि. २१ जानेवारी, १९८४,
१५) शा.नि.क्र. पीओएस/आयटी-१०८४/विक-१/स्वासै, दि. १७ जुलै, १९८४,
१६) शा.नि.क्र. पीओएस-१०८४/गोमुस/स्वासैक/विक-/स्वासै, दि. ३० एप्रिल, १९८५,
१७) शा.नि.क्र. पीओएस-१२८५/विक-१/स्वासै, दि. १६ ऑगस्ट, १९८५,
१८) शा.नि.क्र. पीओएस/१२८५/(१)/स्वासैक, दि. २२ जानेवारी १९८६,
१९) शा.नि.क्र. पीओएस-१०८३/स्वासैक, दि. १७ जुलै, १९८६,
२०) शा.नि.क्र. पीओएस-१२८६/भूस्वासै-स्वासै दि. ७ ऑगस्ट, १९८६,
२१) शा.नि.क्र. पीओएस-१२८६/१/स्वासैक, दि. १ जानेवारी, १९८७,
२२) शा.नि.क्र., पीओएस-१२८७/विप्रग/स्वासैक, दि. ३ ऑगस्ट, १९८७,
२३) शा.नि.क्र. हुस्माक-१२८७/स्वासै, दि. ४ ऑगस्ट, १९८७,
२४) शा.नि.क्र. मांक-१०८८/राशापे/स्वासैक, दि. ७ जानेवारी, १९८९,
२५) शा.नि.क्र. पीओएस-१०८८/स्वासैक, दि. २१ एप्रिल, १९८९,

- २६) शा.नि.क्र.पीओएस-हुस्माक-१०९०/स्वासैक, दि.११ जून १९९०,
 २७) शा.नि.क्र.पीओएस-१०९०/प्रक्र ७७/९०/स्वासैक, दि. २६ डिसेंबर, १९९०,
 २८) शा.नि.क्र.पीओएस-१२९०/६१४/सीएमएस/स्वासैक, दि. ९ सप्टेंबर १९९१,
 २९) शासन शुध्दीपत्रक क्र.पीओएस-१२९२/प्रक्र.१०२/९२/स्वासैक, दि. २२ ऑक्टोबर, १९९३,
 ३०) शा.नि.क्र.पीओएस-१०९४/१८५४/प्रक्र ३०१/स्वासैक, दि. २४ ऑक्टोबर, १९९४,
 ३१) शा.नि.क्र.पीओएस-१२९३/प्रक्र-१२७/स्वासै, दि. ४ जुलै, १९९५,
 ३२) शा.नि.क्र.पीओएस-१०९७/११२०/प्रक्र ६७/९७/स्वासैक, दि. १६ मार्च १९९८,
 ३३) शा.नि.क्र.हुस्माक-१०९६/प्रक्र-६३/९६/स्वासैक, दि. २० जुलै, १९९८,
 ३४) शा.नि.क्र.पीओएस-१०९७/प्रक्र ७६/९७/स्वासै-१, दि. १० मार्च, १९९९,
 ३५) शा.नि.क्र.पीओएस-१०९७/प्रक्र ८७/९७/स्वासैक-१, दि. १८ ऑगस्ट, १९९९.

प्रस्तावना :

देशाच्या स्वातंत्र्य प्राप्तीसाठी ज्यांनी स्वातंत्र्य लढयात भाग घेतला त्यांच्या प्रती स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून कृतज्ञतेची भावना व्यक्त करण्यासाठी अशा व्यक्तींना राज्य शासन सन्मान पत्र, निवृत्ती वेतन, इतर आर्थिक सहाय्य व सवलती देते. देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी ज्यांनी होतात्म्य पत्करले अशा व्यक्तींचे स्मारक उभारले जाते. स्वातंत्र्य सैनिकांना सन्मानपत्र, निवृत्ती वेतन, अन्य आर्थिक सुविधा व सवलती देण्यासंबंधी तसेच हुतात्मा स्मारक उभारणेसंबंधी वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या आदेशांचे एकत्रिकरण करून सर्व समावेशक परिपत्रक सर्व सामान्यांच्या माहितीसाठी निर्गमित करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

परिपत्रक :

स्वातंत्र्य सैनिकांना राज्य शासनामार्फत सन्मानपत्र, निवृत्तीवेतन व इतर आर्थिक सुविधा आणि सवलती देण्याबाबत तसेच हुतात्मा स्मारके उभारण्याबाबत वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेल्या आदेशांचे एकत्रिकरण करून याबाबत स्वयंस्पष्ट व अद्ययावत माहिती समाविष्ट असलेले सर्व समावेशक असे एक परिपत्रक खालीलप्रमाणे निर्गमित करण्यात येत आहे.

भाग-एक

स्वातंत्र्य सैनिकांची व्याख्या, स्वातंत्र्य सैनिकांना मिळणारे निवृत्ती वेतन व अन्य सुविधा, स्वातंत्र्य सैनिकांना निवृत्ती वेतन व अन्य सुविधा देण्यासाठी विहित केलेले निकष, स्वातंत्र्य सैनिकांना निवृत्ती वेतन व अन्य सुविधा देण्यासंबंधातील अर्ज शासनास सादर करण्याची व शासन स्तरावर कार्यवाही करण्याची पद्धती :-

(अ) स्वातंत्र्य सैनिकाची व्याख्या :

(१) भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात भाग घेतल्यामुळे ज्यांना एक महिना किंवा त्यापेक्षा अधिक काळ तुरुंगवास भोगावा लागला किंवा फटक्यांची शिक्षा झाली किंवा रु.१००/- अथवा त्यापेक्षा अधिक दंड द्यावा लागला, किंवा तुरुंगवास अथवा स्थानबद्धतेत असतांनाच मृत्यू आला किंवा जे गोळीबारात मरण पावले, किंवा ज्यांना फाशीची शिक्षा झाली किंवा जे पोलीसांच्या लाठीमारामुळे कायमचे अपंग झाले, किंवा ज्यांच्या उद्योगधंद्याचे अथवा उदरनिर्वाहाचे साधन नष्ट झाले, ज्यांची संपूर्ण मालमत्ता नष्ट झाली अशा व्यक्तींना स्वातंत्र्य सैनिक समजण्यात येते. (तुरुंगवासाच्या एक महिन्याच्या कालावधीची गणना करतांना त्यामध्ये निरनिराळ्या स्वातंत्र्य लढ्यात भाग घेतल्यामुळे, झालेला कमी मुदतीचा तुरुंगवास किंवा स्थानबद्धता यांचा एकत्रित कालावधी विचारात घेतला जातो).

(२) शासन निर्णय, क्र. पीओएस १२७०/एल-१, दि.१०.८.१९७० अन्वये भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात भाग घेवून जे भूमिगत राहिले अशा व्यक्तींनाही स्वातंत्र्य सैनिक समजले जाते. त्यानुसार शासनाने भूमिगत स्वातंत्र्य सैनिकांचे खालीलप्रमाणे सहा प्रवर्ग ठरविले आहेत :-

- १) ज्यांना क्रिमीनल प्रोसिजर कोडअन्वये गुन्हेगार म्हणून घोषित करण्यात आले होते,
- २) ज्यांच्या मालमत्तेबाबत क्रिमीनल प्रोसिजर कोडअन्वये जप्तीचे वॉरंट काढले होते,
- ३) ज्यांना फौजदारी खटल्यामध्ये फरारी आरोपी म्हणून दाखविले गेले होते,
- ४) फरारी म्हणून पोलीसांच्या किंवा मॅजिस्ट्रेटच्या कागदोपत्री नोंद झालेले,
- ५) भूमिगत स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून समकालीन लेखी पुरावा ज्यांच्याबद्दल उपलब्ध आहे,
- ६) क्रियाशील भूमिगत कार्यकर्ते म्हणून त्यापूर्वी राष्ट्रीय वा सामाजीक कार्यकर्ते म्हणून शासनास व सर्व जनतेत ज्ञात असलेले.

(३) आर्य समाज चळवळीत भाग घेतल्यामुळे ज्यांना कमीतकमी एक महिना तुरुंगवास भोगावा लागला, किंवा जे गोळीबारात जखमी झाले किंवा ज्यांना फटक्यांची शिक्षा झाली.

(४) हैद्राबाद मुक्ति संग्रामामध्ये भाग घेवून भूमिगत राहिलेल्या व्यक्ती.

(५) गोवा मुक्ति संग्रामात भाग घेतलेल्या व्यक्ती.

(ब) स्वातंत्र्य सैनिकांना निवृत्ती वेतन व अन्य सुविधा मंजूर करण्यासंबंधातील सध्या प्रचलित असलेले निकष :

या संबंधात साप्रवि., शा.नि., क्र. पीओएस १२९३/प्र.क्र. १२७/स्वासै, दि.४.७.१९९५ मध्ये नमूद करण्यात आलेले निकष पुढील प्रमाणे आहेत :-

अ. तुरुंगवास झालेले स्वातंत्र्य सैनिक :

या संबंधात तुरुंगवास भोगल्यासंबंधी तुरुंगाधिकारी यांनी दिलेल्या दाखल्याची मूळप्रत, आ. पकड वॉरंट निघाल्यामुळे फरारी राहिलेले स्वातंत्र्य सैनिक :

- १) पकड वॉरंट संबंधात संबंधीत अधिका-यांचा दाखला,
- २) कोर्टाने फरारी घोषित केले असल्यास, कोर्ट अभिलेखाची प्रमाणित प्रत,
- ३) फरारी असल्यासंबंधी त्यावेळच्या वर्तमानपत्रात प्रकाशित झालेल्या बातमीची मूळप्रत.

इ. भूमिगत स्वातंत्र्य सैनिक :

जे स्वातंत्र्य सैनिक भारत छोडो आंदोलनामध्ये सन १९४२-१९४४ या कालावधीत व हैद्राबाद मुक्ति संग्रामात १९४७-१९४८ मध्ये भूमिगत राहून कार्य करीत होते त्यांच्याकडून खालीलप्रमाणे दाखले आवश्यक आहेत :-

१) स्वातंत्र्य संग्राम आंदोलनात सहभागी झाल्यामुळे अर्जदारास खालीलपैकी कोणत्या प्रकारच्या अडचणी व हालअपेष्टा सोसाव्या लागल्या त्याचे दाखले .

अ) त्याला घरदार सोडून बाहेर रहावे लागले ,

ब) शिक्षण सोडावे लागले, किंवा त्याला शैक्षणिक संस्थेतून काढून टाकण्यात आले,

क) त्याला पोलीसांचा असा मार खावा लागला कि ज्यामुळे अपंगत्व आले.

२) ज्यांना कमीतकमी दोन वर्षे शिक्षा झाली किंवा ज्यांना फरारी म्हणून घोषित करण्यात आले, व जे कमीतकमी दोन वर्षे फरारी राहिले अशा त्यांच्या भागातील दोन स्वातंत्र्य सैनिकांचे दाखले, अशा दाखल्यांच्या सोबत दाखला देणा-या स्वातंत्र्य सैनिकाचा तुरुंगवास किंवा फरारी घोषित झाल्याची जाहीरात वा शासकीय आदेश यांच्या प्रती, तसेच दाखला देणा-यांचे सत्यांकन शपथपत्र.

३) भूमिगत राहिल्याचे त्यावेळचे शासकीय अभिलेख उपलब्ध असल्यास, त्याची प्रमाणित प्रत.

४) त्या वेळच्या वर्तमानपत्रात भूमिगत झाल्यासंबंधी अर्जदाराची नावासह माहिती छापली गेली असल्यास, त्याची मूळ प्रत.

५) जिल्हा गौरव समितीची शिफारस , जिल्हा गौरव समितीने अभिप्राय देतांना अभिप्रायासंबंधी निकषांचा तसेच त्याबद्दल त्यांना असलेल्या माहितीचा स्पष्ट उल्लेख करावा.

ई. गोवा मुक्ति संग्रामात सहभागी झालेले स्वातंत्र्य सैनिक :

सन १९५५ मध्ये गोवा मुक्तिसाठी गोवा विमोचन समितीद्वारे गोवा सीमेवर जे सत्याग्रह करण्यात आले त्या सत्याग्रहात सहभागी झालेल्या व्यक्तिसाठी खालील दाखले आवश्यक आहेत :

- १) गोवा विमोचन समितीचा सत्याग्रहामध्ये सहभागी झाल्याचा दाखला,
- २) त्यावेळच्या वर्तमानपत्रात सत्याग्रहात सामील झाल्यासंबंधी अथवा परत आल्यावर स्वागतासंबंधीचे वृत्तामध्ये अर्जदाराचे नांव असल्यास, त्याची मूळ प्रत,
- ३) श्रीमती कमलाबाई भागवत, स्वातंत्र्य सैनिक यांची शिफारस.

(क) स्वातंत्र्य सैनिकांना राज्य शासनाकडून देण्यात येत असलेले निवृत्तीवेतन व अन्य सुविधा :

१) निवृत्ती वेतन : सा.प्र.वि., पत्र क्रमांक. पीओएस-१०६५/एल, दि.१८ ऑक्टोबर, १९६५ अन्वये स्वातंत्र्य सैनिकांना राज्य शासनाकडून दरमहा रु.५०/- निवृत्ती वेतन देण्यात येत होते. या निवृत्ती वेतनात वेळोवेळी वाढ होवून, शासन निर्णय, क्रमांक. पीओएस-१०९७/११२०/प्रक्र ६७/९७/स्वासैकक्ष, दि.१६ मार्च, १९९८ अन्वये, राज्य शासनाकडून दि.१५ ऑगस्ट, १९९७ पासून पुरुष स्वातंत्र्य सैनिकास रु.१५००/- व महिला स्वातंत्र्य सैनिकास रु. १६००/- निवृत्ती वेतन देण्यात येत होते. आता साप्रवि., शा.नि., क्र.: पीओएस-१०९९/२९१/९९/स्वासैक-१, दि.९.३.२००० अन्वये राज्य शासनाकडून सन्मान निवृत्ती वेतन मिळत असलेल्या पुरुष स्वातंत्र्य सैनिकास दि. १.३.२००० पासून रु. २०००/- व महिला स्वातंत्र्य सैनिकास रु. २१००/- निवृत्ती वेतन देण्यात येत आहे. केंद्र शासनाकडून स्वातंत्र्य सैनिक सन्मान निवृत्ती वेतन मिळणा-या स्वातंत्र्य सैनिकास शासन निर्णय, क्रमांक. पीओएस-१०८२/एससी १/एफएफएस, दि.१६.२.१९८२ अन्वये या निवृत्ती वेतनाव्यतिरिक्त राज्य शासनाच्या निवृत्ती वेतन योजनेअंतर्गत देय असलेल्या रकमेच्या २५% रक्कम अतिरिक्त निवृत्ती वेतन म्हणून अनुज्ञेय होती. यासंबंधात जिल्हाधिकारी यांना अधिकार देण्यात आले आहेत. त्यानंतर केंद्र शासनाकडून निवृत्ती वेतन मिळणा-या स्वातंत्र्य सैनिकास शासन निर्णय, क्र.: पीओएस-१०९४/१८५४/प्र.क्र.२०१/स्वासैकक्ष, दि.२४ ऑक्टोबर, १९९५ अन्वये दि.२ ऑक्टोबर, १९९४ पासून पूर्वी मिळणा-या रु.२५०/-दरमहा अतिरिक्त निवृत्ती वेतनाऐवजी रु.५००/- दरमहा अतिरिक्त निवृत्ती वेतन देण्यात येत आहे. स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मृत्यूनंतर त्याच्या पत्नीस/तिच्या पतीस त्याला/तिला मिळत असलेले निवृत्ती वेतन परस्पर अनुज्ञेय राहिल. सा.प्र.वि., शा.नि., पीओएस १०८३/५७७/विक-१/स्वासै, दि. ३ ऑगस्ट, १९८३ अन्वये यासंबंधात जिल्हाधिका-यांना अधिकार देण्यात आले आहेत.

२) शासन परिपत्रक, क्र. सीएनएस १०८७/४९९/के.सं.१२/१६-अ, दि. ४ मार्च, १९९१ अन्वये स्वातंत्र्य सैनिकास / त्याच्या विधवेस शासकीय सेवेसाठी त्यांच्यावर/ तिच्यावर अवलंबून असलेल्या जवळच्या व्यक्तींपैकी मुलगा, अविवाहित/घटस्फोटीत मुलगी, सख्खा भाऊ, सख्खी बहिण (अविवाहीत / घटस्फोटीत) त्याचप्रमाणे सख्ख्या भावाचा किंवा बहिणीचा स्वातंत्र्य सैनिकावर अवलंबून असलेला मुलगा

किंवा अविवाहीत/घटस्फोटीत मुलगी, स्वातंत्र्य सैनिकाची सून (मुलाची पत्नी), सासरच्या नातेवाईकाकडून आधार नाही अशी विधवा मुलगी जी सर्वस्वी स्वातंत्र्य सैनिकावर अवलंबून आहे यापैकी एकाचे नामनिर्देशन करता येते.

३) सा.प्र.वि., शा.नि. क्र. पीओएस १०९० / प्र.क्र. ७७ / ९० / स्वा.सै.क., दि. २६ डिसें., १९९० अन्वये स्वातंत्र्य सैनिकास महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या साध्या/निम-आराम/आराम बसमधून वर्षभरात कोठेही विनामूल्य प्रवास करण्याची सवलत आहे. ही सवलत नको असल्यास, त्याला प्रतिवर्षी रु.५००/- प्रवासभत्ता मिळू शकतो.

४) शासन शुद्धीपत्रक, क्र. पीओएस १२९२/ प्र.क्र. १०२/९२/ स्वा.सै.क., दि. १२ ऑक्टो., १९९३ अन्वये स्वातंत्र्य सैनिकाच्या आजारपणासंबंधातील औषोधोपचारासाठी झालेल्या खर्चासाठी रु. ५,०००/- पर्यंत प्रतीपूर्ती मिळू शकते. यासंबंधातील कागदपत्रांवर शासकीय वैद्यकीय अधिकारी किंवा त्यांनी प्रतिस्वाक्षरीत केलेल्या खाजगी रुग्णालयाचे प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक आहे.

५) क्षयरोग/कॅन्सर यासारख्या दुर्धर रोगाने आजारी असलेल्या स्वातंत्र्य सैनिकाला सा.प्र.वि., शा.नि., क्र. पीओएस १२९२/ प्र.क्र. १०२/९२/ स्वा.सै.क., दि. ७ ऑगस्ट, १९९२ अन्वये रु. ५०००/- इतके आर्थिक सहाय्य एकदाच देय राहिल..

६) स्वातंत्र्य सैनिकास कायम स्वरूपाचे किंवा अंशतः अपंगत्व आल्यास शासन शुद्धीपत्रक, क्र. पीओएस १२९२/ प्र.क्र. १०२/९२/ स्वा.सै.क., दि. २३.१०.१९८३ अन्वये रु.५०००/- इतके अर्थसहाय्य दिले जाते. स्वातंत्र्य सैनिकाने अपंगत्वाच्या स्वरूपाबाबत मुंबईमध्ये शासकीय रुग्णालयाच्या अधिकाचे किंवा जिल्ह्याच्या ठिकाणी जिल्हा शल्य चिकित्सकाचे प्रमाणपत्र किंवा त्यांनी प्रतिस्वाक्षरीत केलेले खाजगी रुग्णालयाचे प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक आहे.

७) स्वातंत्र्य सैनिकास त्याच्या मुलीच्या लग्नाप्रित्यर्थ रु. ५०००/- इतके अर्थसहाय्य सा.प्र.वि., शा.नि., क्र. पीओएस १०८२/ वि क -१/ स्वा.सै.क., दि. २४ डिसेंबर, १९८२ अन्वये दिले जाते.

८) स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मृत्यूनंतर त्याच्या विधवेस/कुटूंबियास त्या स्वातंत्र्य सैनिकाच्या अंत्यसंस्कारासाठी झालेल्या खर्चाबद्दल रु.५०००/- इतके अर्थसहाय्य शासन शुद्धीपत्रक, क्र. पीओएस १२९२/ प्र.क्र. १०२/९२/ स्वा.सै.क., दि. २२ ऑक्टो., १९९३ अन्वये दिले जाते.

(ड) स्वातंत्र्य सैनिकास निवृत्तीवेतन व अन्य सुविधासाठी शासनाकडे अर्ज करण्याची व शासन स्तरावर अशा अर्जाची छाननी करून निर्णय घेण्याची पध्दती

१) स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून राज्य शासनाकडून निवृत्ती वेतन व अन्य सुविधा मिळण्यासाठी स्वातंत्र्य सैनिकाने संबंधित जिल्हाधिकारी यांच्याकडे विहित नमुन्यात अर्ज करणे आवश्यक आहे. शासनाने स्वातंत्र्य सैनिकाच्या अशा प्रकरणांची छाननी करण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यात जिल्हा गौरव समितीची स्थापना केली आहे. राज्य शासन या समितीमध्ये जिल्ह्यातील स्वातंत्र्य सैनिकांतून अध्यक्ष व चार अशासकीय सदस्य अशा व्यक्तींची नियुक्ति करते. जिल्हा गौरव समिती अर्जदारास स्वातंत्र्य सैनिक

असल्याबाबत पुरावा सादर करण्याची संधी देवून व अर्जदाराची मुलाखत घेवून प्रकरणावर निर्णय घेते. जिल्हा गौरव समितीने मंजूरीसाठी शिफारस केलेली प्रकरणे जिल्हाधिकारी त्यांच्या अभिप्रायासह शासनाकडे पाठवितात. मंत्रालयात सामान्य प्रशासन विभागामध्ये अशा प्रकरणांची पुन्हा छाननी केली जाते. स्वातंत्र्य सैनिकाच्या प्रकरणांसंबंधी अंतिम निर्णय घेण्यासाठी राज्य स्तरावर मा.मुख्यमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली 'स्वातंत्र्य सैनिक उच्चाधिकार समिती' स्थापन करण्यात आली आहे. या समितीमध्ये सभापती व सदस्य सचिव तसेच इतर सात अशासकीय सदस्य असतात. सर्वसाधारणपणे प्रकरणांवर सदस्य सचिव, सभापती व मा.मुख्यमंत्री, किंवा त्यांनी अधिकार दिले असल्यास, मा.राज्यमंत्री स्तरावर प्रस्ताव सादर करून निर्णय घेतला जातो. विवादात्मक स्वरूपाच्या प्रकरणी संपूर्ण स्वातंत्र्य सैनिक उच्चाधिकार समितीची बैठक बोलावून त्यामध्ये निर्णय घेतला जातो. प्रकरणांमधील निर्णय अर्जदार व संबंधित जिल्हाधिकारी यांना पत्राद्वारे कळविला जातो. त्यानंतर तो निर्णय जिल्हाधिकारी अर्जदारास पुन्हा कळवितात.

जिल्हा गौरव समितीने स्वातंत्र्य सैनिकास निवृत्ती वेतनासंबंधात नामंजूर केलेल्या प्रकरणांवर जिल्हा स्तरावरच कार्यवाही करून अर्जदारास त्याबाबत कळविण्याचे अधिकार शा.नि.क्र. पीओएस १०९७/प्रक्र.७६/स्वासैक-१, दि.१०.३.१९९९ अन्वये जिल्हा गौरव समिती/जिल्हाधिकारी यांना देण्यात आले आहेत. जिल्हा गौरव समितीने नामंजूर केलेल्या प्रकरणी अपवादात्मक परिस्थितीत माननीय मुख्यमंत्री, राज्यमंत्री किंवा स्वातंत्र्य सैनिक उच्चाधिकार समितीचे सभापती व सदस्य सचिव यांच्याकडे फेरविचारासाठी अर्ज आल्यास अपिल म्हणून त्याचा विचार होऊ शकेल. शासन स्तरावर नामंजूर केलेल्या प्रकरणांचा फेरविचार करण्याची विनंती मान्य केली जाणार नाही.

स्वातंत्र्य सैनिकास निवृत्ती वेतन मंजूर झाल्यानंतर त्याबाबत जिल्हास्तरावर कार्यवाही करून निवृत्तीवेतनाची रक्कम मनी ऑर्डरने शासकीय खर्चाने पाठविण्यात येत होती, तथापि दि.१७.७.१९८६ पासून निवृत्ती वेतन सार्वजनिक बँकांमार्फत देण्याचे आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत.

२) स्वातंत्र्य सैनिकास/त्यांच्या विधवांना त्यांच्यावर अवलंबून असलेल्या व्यक्तीचे शासकीय सेवेसाठी नामनिर्देशन करावयाचे झाल्यास त्यांनी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे विहित नमुन्यात अर्ज करणे आवश्यक आहे. जिल्हाधिकारी यांच्याकडून मंत्रालयामध्ये अशी प्रकरणे प्राप्त झाल्यानंतर प्रकरणांवर अंतिम निर्णय घेतला जातो.

३) स्वातंत्र्य सैनिकांना राज्यात महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या साध्या/निमआराम/आराम बसमधून वर्षभर विनामूल्य प्रवास करण्यासंबंधातील अर्जावर अथवा त्याऐवजी वार्षिक रु.५००/- प्रवासभत्याबाबत जिल्हाधिकारी यांच्याकडून कार्यवाही केली जाते.

४) स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मृत्यूनंतर त्याच्या विधवेस स्वातंत्र्य सैनिक निवृत्ती वेतन मिळण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज करणे आवश्यक आहे. या संदर्भात निवृत्तीवेतन मंजूर करण्याचे प्राधिकार जिल्हाधिकारी यांना देण्यात आलेले आहेत.

५) स्वातंत्र्य सैनिकाच्या आजारपणात वैद्यकीय उपचारासाठी झालेल्या खर्चाची प्रतीपूर्ती जास्तीत जास्त रु.५,०००/-, स्वातंत्र्य सैनिकास अपंगत्व आल्यास रु.५,०००/-, स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मुलीच्या

लग्नासाठी रु.५,०००/- व स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मृत्यूनंतर झालेल्या अंत्यविधीच्या खर्चासाठी रु.५,०००/- अशी अनुदाने मिळण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज करणे आवश्यक आहे.

सन्मानपत्र

सा.प्र.वि., शासन निर्णय, क्र.: टीएमपी १२८३/ कि-२, दि. २ मे, १९८३ अन्वये ज्या व्यक्तिला देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी झालेल्या राष्ट्रीय चळवळीमध्ये भाग घेतल्यामुळे, एक महिन्यापेक्षा कमी नाही एवढा तुरुंगवास किंवा स्थानबद्धता भोगावी लागली किंवा ज्याला एक महिना कारावास किंवा रु.१००/- अथवा अधिक दंड झाला, किंवा जो कारवाईमध्ये किंवा स्थानबद्धतेमध्ये मृत्यू पावला किंवा गोळीबारात अथवा लाठीमारात ज्याला अपंगत्व आले, किंवा ज्याला नोकरी अथवा उत्पन्नाचे साधन गमवावे लागले अशा व्यक्तीला सन्मानपत्र प्रदान करण्यासाठी स्वातंत्र्य सैनिक समजले जाते. या संबंधात एक महिन्याच्या कारावासाची गणना करतांना, लहान मुदतीचा कारावास व स्थानबद्धता यांचे खंड विचारात घेतले जातात. तथापि सन्मानपत्र मिळालेला स्वातंत्र्य सैनिक, स्वातंत्र्य सैनिक निवृत्तीवेतन व अन्य सुविधा मिळण्यास आपोआप पात्र होत नाही. यासाठी या संबंधातील विहित निकषांची पूर्तता करणे आवश्यक आहे.

स्वातंत्र्य सैनिकाने सन्मानपत्र मिळण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज करणे आवश्यक आहे. स्वातंत्र्य सैनिकास जिल्हाधिकारी जिल्हा स्तरावरच शासनाच्या मान्यतेने सन्मानपत्र देवू शकतात. स्वातंत्र्य सैनिकाच्या मृत्यूनंतर त्या स्वातंत्र्य सैनिकाच्या नावे त्याच्या विधवेस सन्मानपत्र मिळू शकते.

ओळखपत्र :

सा.प्र.वि. शासन निर्णय क्र.पीओएस १०८४/ विक-१/ स्वा.सै.क., दि. १७ जुलै, १९८४ अन्वये स्वातंत्र्य सैनिकाने ओळखपत्राची मागणी केल्यास, जिल्हाधिका-कडून स्वातंत्र्य सैनिकास/त्याच्या विधवेस ओळखपत्र देण्यात येते. या ओळखपत्रावर जिल्हाधिकारी यांची स्वाक्षरी, कार्यालयाचा शिक्का व स्वातंत्र्य सैनिकाचा फोटो असणे आवश्यक आहे. स्वातंत्र्य सैनिकाचा फोटो काढण्याची व्यवस्था जिल्हाधिकारी करतात किंवा स्वातंत्र्य सैनिकाने स्वतःचा फोटो उपलब्ध करून दिल्यासही त्याला ओळखपत्र दिले जाते.

केंद्र शासनाची स्वातंत्र्य सैनिक सन्मान निवृत्ती वेतन योजना - १९८०

केंद्र शासनाने १५/८/१९७२ पासून अंमलात असलेली स्वातंत्र्य सैनिक आणि त्यांच्या कुटुंबियांना निवृत्ती वेतन देण्याची योजना दि. १/८/१९८० पासून "स्वातंत्र्य सैनिक सन्मान निवृत्ती वेतन योजना-१९८०" सुधारित स्वरूपात जाहीर केली आहे. केंद्र शासन पेन्शन धारकांना केंद्राचे पत्र क्र. ८/८/९७ - एफएफ(पी), दि. २० ऑगस्ट, १९९७ अन्वये दि. १५ ऑगस्ट, १९९७ पासून रु. ३०००/- एवढे पेन्शन देण्यात येते. तर केंद्र शासनाचे पत्र क्र. ८/८/९७ एफएफ (पी), दि. १४ ऑक्टोबर, १९९८ अन्वये दि. १/८/१९९८ पासून ७% दराने महागाई भत्ता तसेच पत्र क्र. ८/८/९७ एफएफ (पी), दि. ४ ऑक्टोबर, १९९९ या पत्रान्वये दिनांक

१ ऑगस्ट, १९९९ पासून दरमहा १३ % महागाई भत्ता असा एकूण २० % महागाई भत्ता मंजूर करण्यात आला आहे.

भाग- दोन

हुतात्मा स्मारकांची देखभाल, परिरक्षण व निगा :

भारतीय स्वातंत्र्य लढा, हैद्राबाद मुक्ती संग्राम, गोवा मुक्ती आंदोलन यामध्ये भाग घेऊन ज्यांनी देशासाठी प्राणार्पण केले अशा व्यक्तींच्या स्मरणार्थ शासनाने राज्यात २०६ ठिकाणी हुतात्मा स्मारके उभारली आहेत. त्यानंतर बराच कालावधी उलटला असल्यामुळे, या हुतात्मा स्मारकांची पडझड झाल्यामुळे त्यांची विशेष दुरुस्ती करून त्यांच्या देखभालीची कायम स्वरूपी व्यवस्था व्हावी या हेतूने शासनाने साप्रवि. शा.नि. क्र. हुस्माक १०९६/प्र.क्र.६३/९६/स्वासैक -१, दि. २०.७.९८ अन्वये हुतात्मा स्मारकांची दुरुस्ती सार्वजनिक बांधकाम विभागामार्फत करण्याचा व हुतात्मा स्मारकांची देखभाल व परिरक्षण इ. संबंधीचे काम सेवाभावी संस्थांकडे देण्यासाठी जिल्ह्याचे पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्याचा निर्णय घेतला. या समितीची रचना पुढीलप्रमाणे आहे :

१.पालकमंत्री	:	अध्यक्ष
२.जिल्हाधिकारी	:	उपाध्यक्ष
३.अध्यक्ष, जिल्हा गौरव समिती	:	सदस्य
४.संबंधीत जिल्ह्याच्या पालकमंत्र्यांनी निवडलेले चार स्वातंत्र्य सैनिक	:	सदस्य
५.कार्यकारी अभियंता, सार्वजनिक बांधकाम विभाग	:	सदस्य
६.शिक्षण अधिकारी, प्राथमिक	:	सदस्य
७.शिक्षण अधिकारी, माध्यमिक	:	सदस्य
८.निवासी उप जिल्हाधिकारी	:	सदस्य-सचिव

सेवाभावी संस्थांना हुतात्मा स्मारकांच्या परीसरात पुढील कार्यक्रम हाती घेण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत :-

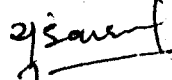
अ. ही सर्व हुतात्मा स्मारके शैक्षणिक उपक्रमासाठी वापरण्याची परवानगी सेवाभावी संस्थांना राहिल. याशिवाय इतर कोणतेही उपक्रम त्यात चालू असतील तर त्याबाबत संबंधितांना सहा महिन्याची आगाऊ सूचना देऊन ते सर्व उपक्रम बंद करण्यात यावेत.

ब. हुतात्मा स्मारकांमध्ये सर्व राष्ट्रीय सण साजरे करण्यात यावेत. त्या अनुषंगाने जेव्हा जेव्हा ही वास्तू राष्ट्रीय सण व शासकीय समारंभ यासाठी स्थानिक जनतेला आवश्यक असेल तेव्हा तेव्हा ती वास्तू स्थानिक जनतेला उपलब्ध करून देण्यात येईल.

क. या वास्तूंमध्ये हुतात्म्यांचे स्मरण राहण्यासाठी, संबंधित हुतात्म्यांचे फोटो उपलब्धतेनुसार लावण्यात यावेत. तसेच हुतात्म्यांची माहिती देणारे फलक लावावेत, हुतात्म्यांचे स्मरण सामान्य जनतेला राहण्यासाठी प्रसंगानुरूप कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात यावे.

ड. हुतात्मा स्मारकांची वास्तू तसेच त्यांच्या परीसरातील दिवाबत्ती व बागबगीचा यांची व्यवस्था व स्मारकाची देखभाल व त्यापुढील दुरुस्तीची जबाबदारी जिल्हा हुतात्मा स्मारक समितीने निवडलेल्या संस्थेवर राहिल. त्याकरीता शासनातर्फे दर वर्षी प्रत्येक हुतात्मा स्मारकासाठी रु.१०,०००/- इतके अनुदान देण्यात येईल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(यु.ल.वाघमारे)

उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

राज्यपाल यांचे सचिव,
मुख्यमंत्री यांचे सचिव,
सर्व मंत्री/राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,
सभापती/सदस्य सचिव, स्वातंत्र्य सैनिक उच्चाधिकार समिती. यांचे खाजगी सचिव/स्वीय सहायक,
मुख्य सचिव,
सर्व अपर मुख्य सचिव,
सर्व प्रधान सचिव,
सर्व सचिव,
सर्व विभागीय आयुक्त,
सर्व जिल्हाधिकारी,
मंत्रालयातील सर्व विभाग,
सामान्य प्रशासन विभाग, का.२५, मंत्रालय, मुंबई,
वित्त विभाग, व्यय-४, मंत्रालय, मुंबई,
संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई,
महालेखापाल, लेखा व अनुज्ञेयता, महाराष्ट्र-१, मुंबई,
महालेखापाल, लेखा व अनुज्ञेयता, महाराष्ट्र-२, नागपूर,
अधिदान व लेखा अधिकारी, वांद्रे, मुंबई,
निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई,
महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क (प्रसिध्दी पत्रक निर्गमित करण्यासाठी)
अवर सचिव, भारत सरकार, गृह मंत्रालय, नवी दिल्ली (पत्राद्वारे),
सामान्य प्रशासन विभाग/स्वातंत्र्य सैनिक कक्ष, २ व ३, मंत्रालय, मुंबई,
निवड नस्ती, सा.प्र.वि./स्वासैकक्ष-१.